

Беляєва Н.С.,

к.е.н.,

доцент кафедри менеджменту,

Київський національний торговельно-економічний університет

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Анотація. У статті досліджено взаємозв'язок між поняттями «компетентність» та «компетентнісний підхід». Сформовано трьохсторонній взаємозв'язок компетентностей. Досліджено еволюцію підходів до розгляду поняття «компетентнісний підхід» різними науковцями. Побудовано схему загального підходу до реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі. Розглянуто дієвість запропонованої схеми з практичного аспекту. Запропоновано варіативність розгляду блоку «Підготовка» у схемі реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, компетентний фахівець, кваліфікація, soft skills, hard skills, підприємство торгівлі.

Постановка проблеми. Умови сьогодення вимагають від людини постійного розвитку її особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Без цього мінімуму нині доволі важко утримуватися в тренді сучасного динамічного світу, де все є мінливим, тому актуальне завдання сучасності – навчити людину розуміти це, що проявляється в доволі молодому напрямі – компетентнісному підході. Здебільшого цей підхід розглядається саме з позиції застосування його в навчанні, в освітньому процесі. Водночас не можна не зазначити, що на підприємствах, наприклад, працюють люди, які вже давно завершили навчання, а тому, зокрема, для утримання і розвитку таких працівників необхідно звернути увагу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості й на підприємствах, тобто забезпечити реалізацію компетентнісного підходу на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш ніж практично освітлювати умови реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі, визначимося з основними поняттями, тобто що слід розуміти під термінами «компетентність» та, власне, «компетентнісний підхід».

Стосовно поняття «компетентність» у науковій літературі вже існує доволі багато джерел, в яких ґрунтовно досліджується етимологія даного поняття, зокрема це наукові праці М.С. Голованя [1] (надаються та аналізуються різні визначення понять «компетенція» та «компетентність», що досліджувалися іншими вченими); І.М. Кубенка [2] (глибокий аналіз та обґрунтування різниці між такими термінами, як «кваліфікація» і «компетентність», походження останнього поняття, як змінювалися сутнісні характеристики поняття з плином часу, визначено, чому «компетентність» знаходиться нині в епіцентрі світової думки. В тому числі розглядаються причини появи такого поняття, як «компетентнісний підхід», проте вже без ґрунтового дослідження його сутності та важливості визначення ключових компетенцій); М.А. Леонтьяна [3] (більш стисле дослідження та стосується переважно компетентності у сфері

освіти: у роботі лише надаються та аналізуються різні визначення поняття «компетентність», що досліджувалося іншими вченими); І.П. Стаднійчук [4] (розглядає теоретичні аспекти професійної компетентності та етапи появи компетентнісного підходу у різних країнах; останнє, по суті, дублює частину матеріалу І.М. Кубенка, який провів цей аналіз раніше).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Є ще й інші праці у цьому напрямі, проте ми навели найбільш ґрунтовні. У цілому роботи такого типу трошки однотипні й частково дублюють матеріали один одного, оскільки всі використовують однакову базу. Крім того, дослідження є суто теоретичними, тобто в роботах такого характеру аналізуються визначення понять, які вже розглядалися попередниками, своїх узагальнень відносно понять або моделей практичної реалізації авторами не пропонується.

Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку понять «компетентність» та «компетентнісний підхід» та в межах цього визначенні умов реалізації та підходів до реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме через теоретичну ґрунтовність наявних робіт ми не будемо зупинятися на аналізі визначень, оскільки з приводу цього вже існує доволі багато напрацювань.

Єдине, нам би тут хотілося навести визначення з вільної енциклопедії Вікіпедії [5]: на нашу думку, у час вільного доступу до мережі Інтернет не можна не враховувати ту інформацію, що наведена, наприклад, на даному ресурсі, оскільки, якщо ми кажемо про базове ознайомлення з якимось поняттям, велика частина користувачів користується саме цим ресурсом інформації для пришвидшення ознайомлення. І лише ті, кому необхідна більш ґрунтова інформація, знайомляться з науковими працями.

На даному ресурсі наявний розгляд обох понять: і компетентності (більше того, розглядається з трьох боків, рис. 1), і компетентнісного підходу (інформація розкрита не повністю).

В енциклопедії також зазначено, що компетентність визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [5], і в цілому це є так виходячи з досліджених у працях [1–4] тлумачень.

Лише варто додати, що хоча компетентність і ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується. У цьому контексті обов'язково також ураховуються особистісне ставлення до них (знань і вмінь) самої людини, а також її досвід. Останнє надає змогу інтегрувати ці знання в те, що людина вже знала, вже вміла (тобто розширити своє розуміння/знання певної сфери, не втрачаючи попередні надбання, а вдосконалюючи, збагачуючи їх). Вагомим також при цьому є спроможність такої людини збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх

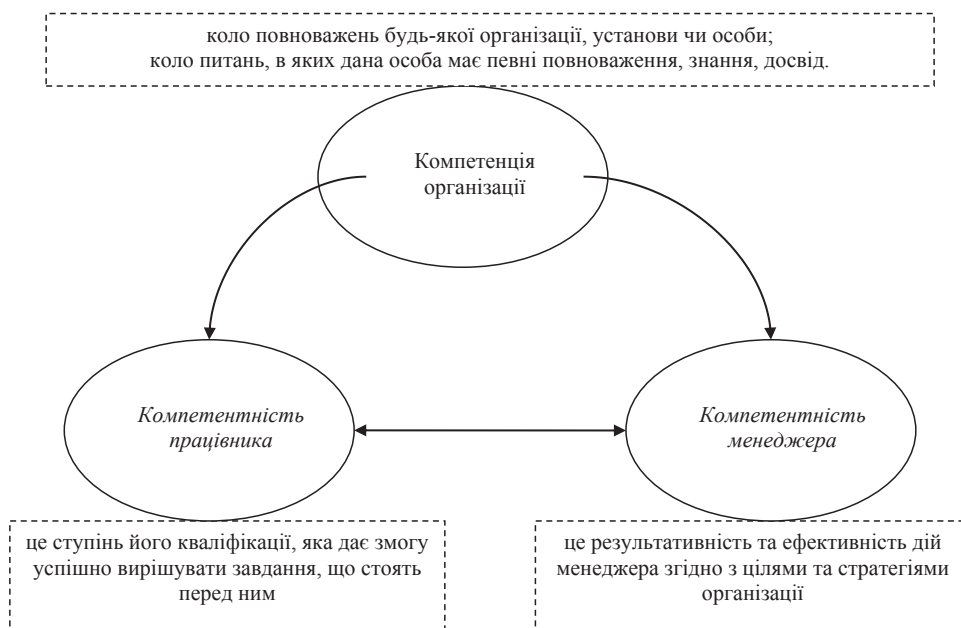

Рис. 1. Трьохсторонній взаємозв'язок компетентностей

Джерело: сформовано автором на основі [5]

застосувати (по суті, це вже компетенції – сфера застосування компетентностей), тобто, щоб отримані знання не були просто теоретичними (і лежали «мертвим вантажем» у мозку людини), а, щоб людина розуміла, для чого вона отримує ці знання і де в подальшому може їх використовувати у своїй практичній (професійній) діяльності.

Тобто можна зазначити, що компетентність – це інтеграція кваліфікації працівника, його досвіду і його власного ставлення до певних завдань. По суті, на нашу думку, це твердження відбиває сутність поняття «компетентність».

І оскільки ця стаття присвячена саме компетентнісному підходу, поняття «компетентність» нам необхідно було для розуміння сутності самого підходу. У вище представлених [1–5] працях цей підхід розглядається помірковано з погляду обґрунтування його сутності, тому наведемо еволюцію поглядів до розгляду даного підходу різними науковцями (табл. 1).

Якщо узагальнити вищенаведене, то можна зробити висновок, що нині компетентнісний підхід розглядається переважено лише в освіті (з погляду саме освітнього процесу в навчальних закладах). Це є зрозумілим та передбачає підбір та забезпечення ефективних методів (причому нині більшою актуальністю користуються саме інтерактивні методи у навчанні), прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності на будь-якому рівні освітнього процесу.

Якщо інтегрувати загальні підходи до реалізації компетентнісного підходу в навчанні в практику (нині нас цікавить сфера послуг, а саме торгівлі), то ми можемо отримати приблизно таку базову схему реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі (звісно, що від специфіки напряму діяльності, масштабу підприємства ця схема може змінюватися або деталізуватися) (рис. 2).

Якщо проаналізувати розроблену схему, то виходить, що від чітко поставленої цілі діяльності (при цьому не важливо, який рівень тут буде розглядатися – всього підприємства, окремого відділу чи окремого працівника, – буде лише різнитися детальність виконання), залежить реалізація всього підходу. Це можна

порівняти з моделями реалізації стратегічного управління підприємствами: у разі вибору хибної мети всі інші етапи реалізації апіорі вже будуть хибними, а отже, і результат може бути не досягнутий (або досягнутий не той, або не повною мірою). Далі необхідно визначити суть цілі (що під нею розуміється) і залежно від цього підбирається найбільш ефективна форма реалізації (передбачає вибір найбільш ефективного варіанту забезпечення реалізації певного завдання, наприклад, одноособісне виконання, робота в групах або командах, відокремлена робота кожного відділу (якщо ми розглядаємо в межах усього підприємства)). Залежно від цього призначаються люди, які будуть здійснювати реалізацію даного завдання (або один працівник). Отже, вони, залежно від своєї підготовки обирають методи реалізації цілі (завдання), тобто напрям, за допомогою якого буде виконане завдання. Кожному методу відповідають ті чи інші прийоми реалізації, тобто що саме відбувається для реалізації (виконання) певного завдання (поставленої мети).

Підготовка, тобто готовність працівника до реалізації поставленої мети (завдання), своєю чергою, включає як якість його професійної підготовки, так і його особистісні риси, які можуть полегшити або завадити виконанню визначеної цілі (тут ураховуються і освіта, і життєвий досвід, і досвід роботи, і персоналія (ініціативність, самостійність, відповідальність, комунікабельність, стресостійкість тощо)).

Якщо цю схему перевести в практичну площину і розглянути на певному прикладі, то, як варіант, можна її представити так (рис. 3).

Базовими умовами є те, що розглядаємо приклад на базі підприємства торгівлі. Як приклад розглянемо ціль – продаж комп'ютерних материнських плат. Припустимо, це Інтернет-магазин. Завдання покладено на одного працівника, нехай це буде В.В. Бор (якщо це відділ, то деталізація буде враховувати кожного працівника у відділі з можливим вибором для кожного своїх власних методів). Ураховується його підготовка (наприклад, не кожен може дзвонити по телефону і пропонувати якийсь товар, однозначно, такий працівник має бути

Еволюція поглядів до розгляду поняття «компетентнісний підхід» різними науковцями

Автор, рік	Сутність поняття «компетентнісний підхід»
В. Болотов [6], 2003	Зумовлює не інформованість студента, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях (передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій)
О. Лебедев [7], 2004	Це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору її змісту, організації освітнього процесу та оцінки результатів. А сенс освіти полягає у розвитку в учнів здатності самостійно вирішувати проблеми в різних видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є й їх власний
А. Бермус [8], 2005	Передбачає опору або запозичення понятійного і методологічного апарату з її вже сформованих більш традиційних підходів: культурологічного, науково-освітнього, дидактоцентричного, функціонально-комунікативного та ін. (не утворює власної концепції)
М. Рудь [9], 2006	Дає змогу вирішити проблему, що є типовою для систем освіти країн близького зарубіжжя, коли учнівська, як і студентська, молодь опановує значний обсяг теоретичних знань, але відчуває суттєві труднощі в діяльності, що потребує застосування цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій
О.І. Пометун [10, с. 9], 2007	Це спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості
В. Чайка [11, с. 23], 2008	Передбачає високу міру готовності майбутнього фахівця до успішної педагогічної діяльності, забезпечує активізацію механізмів загального і професійного саморозвитку й урахування динаміки мотивації кожного студента в процесі професійної підготовки, навчання, організації саморуку до кінцевого результату. Отже, перевагою компетентнісного підходу є те, що він надає змогу поєднувати набуті знання з їх практичним застосуванням, стимулювати суб'єкти освітнього процесу до саморозвитку й позитивно впливати на професіоналізм фахівців
І. Бех [12, с. 27–28], 2009	Має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єкта навчання, який характеризується сформованістю в нього наукового поняття «компетентність» як єдності, де науково орієнтована основа дій визначає логіку її виконання
В. Химинець [13], 2010	Переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях
Я. Логвінова [14], 2011	Нині є основою розвитку освітніх програм у більшості розвинутих країн. Однак на пострадянському просторі освіти не всі вчені поділяють ідею інноваційності цього підходу
О. Окуловський [15], 2012	Це спроба привести у відповідність рівень освіти необхідного фахівця і потреби ринку праці
І. Клак [16], 2015	Головне – це проектування та реалізація таких технологій навчання, які створювали б ситуації включення студентів у різні види діяльності (спілкування, рішення проблем, дискусії, диспути, виконання проектів) та сприяли б формуванню у випускника високої готовності до успішної діяльності в реальному житті. У такій схемі викладачі й студенти орієнтуються на особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи навчання, що вимагає від викладача зміни акцентів у навчально-виховній діяльності з інформаційного до організаційно-управлінського простору
Ю. Панфілов, Б. Фурманець [17, с. 63], 2017	Переносить акцент на конкретний результат освіти, який розцінюється як здатність студента діяти в різних проблемних ситуаціях, а головною ознакою є його діяльнісний характер
Вікіпедія – вільна енциклопедія [5]	Це спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна

комунікабельним, уміти переконувати, не боятися відмов і не падати духом від цього; знати, що ти один відповідаєш за продаж – відповідальність і т. д.), у тому числі, наприклад, під час продажу товарів знання певних маркетингових ходів або психологічних аспектів поведінки покупців, або ґрунтовне знання властивостей товару (освіта працівника або самовдосконалення, самонавчання за допомогою тренінгів, курсів, семінарів тощо) збільшують імовірність здійснення покупки. Крім того, під професійною компетентністю працівника слід розуміти таку його діяльність, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант виконання поставленої цілі для забезпечення вищої ефективності.

В деяких випадках варто розглядати блок «Підготовка» як сукупність компетентностей працівника (рис. 4).

Таким чином, залежно від того, яку підготовку (знання, вміння) має працівник, залежить вибір ним методів і прийомів продажів материнських плат (звісно, що тут також мають бути враховані матеріально-технічна база і можливості самого підприємства).

Виходячи із цього, компетентнісний підхід, як і в освіті, так і на підприємствах торгівлі, має на меті, щоб працівник усвідомлював, навіщо він щось робить і що отримані ним раніше і за рахунок виконання певного завдання знання (компетентності – «те, що є») знадобляться йому і в майбутньому для його подальшої діяльності або життєдіяльності (формування компетенцій – «те, що буде»). Тобто компетентний фахівець (під час застосування компетентнісного підходу) на відміну від кваліфікованого володіє не тільки певним рівнем знань, умінь, навичок, а й здатний реалізовувати їх у процесі його діяльності.

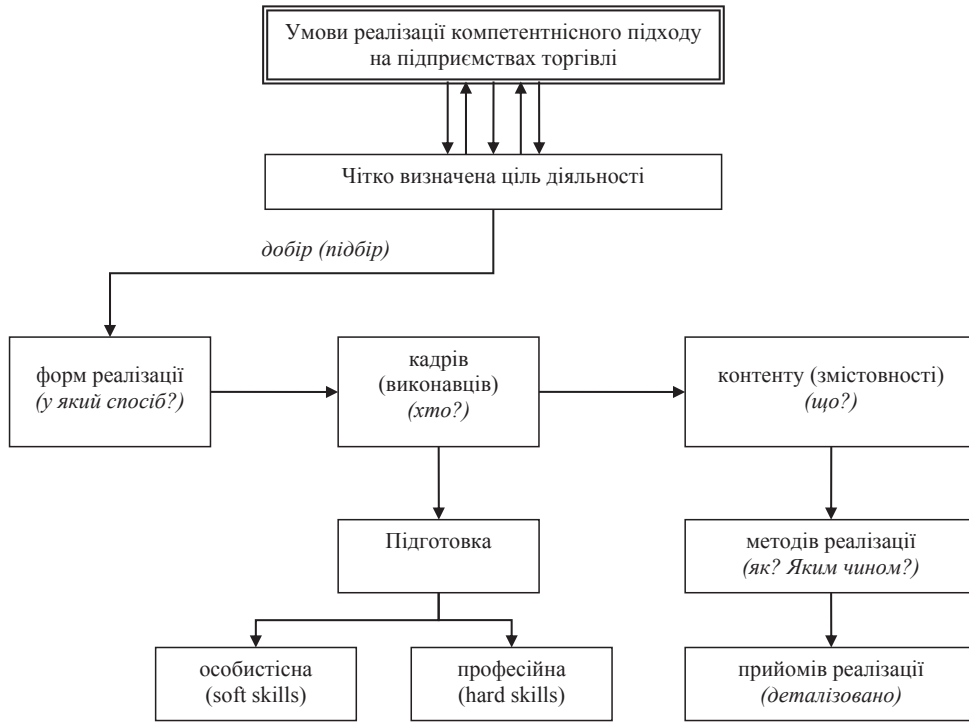

Рис. 2. Загальний підхід до реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі

Джерело: розроблено автором

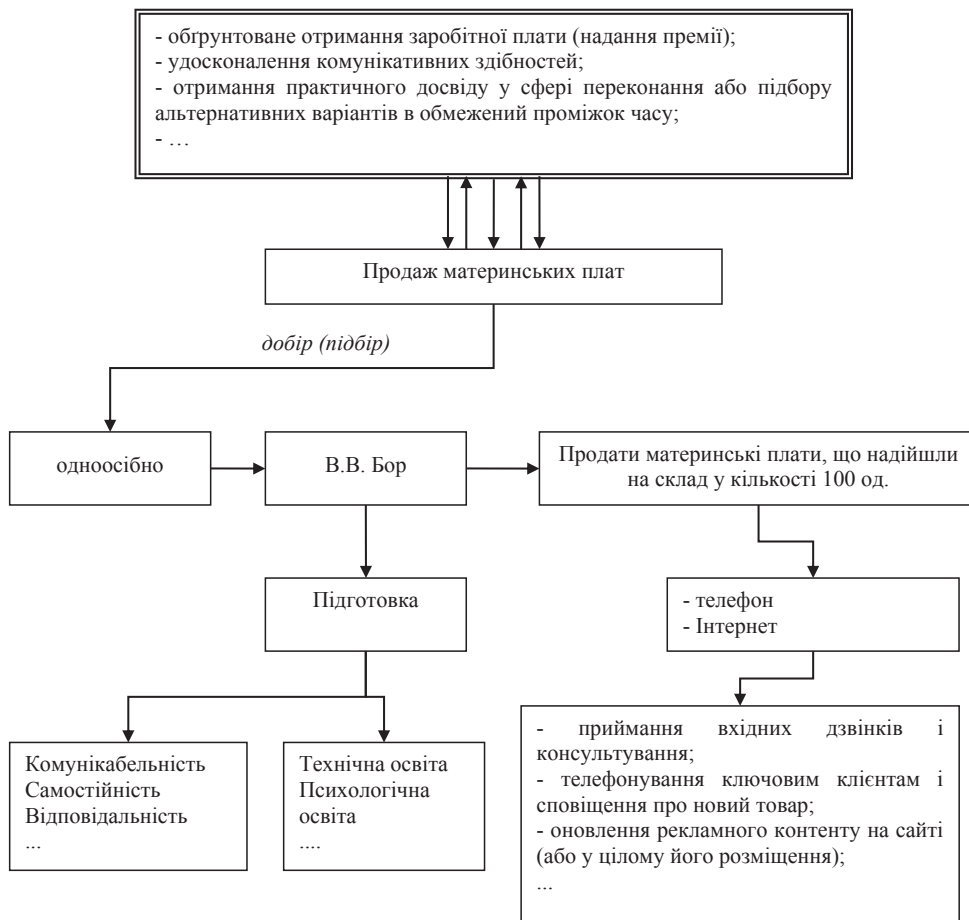

Рис. 3. Приклад реалізації компетентнісного підходу у сфері торгівлі

Джерело: розроблено автором

Рис. 4. Варіативність розгляду блоку «Підготовка» у схемі реалізації компетентнісного підходу на підприємствах торгівлі

Джерело: розроблено автором

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що компетентнісний підхід – це відповідь на вимоги часу, на динамічність розвитку сучасного суспільства. Проблема в тому, що в сучасних реаліях працівникам мало бути просто кваліфікованими і гарно виконувати свою справу, вони мають через безперервне самовдосконалення оперативно адаптуватися, щоб відповідати реаліям своєї професії (посади), що, своєю чергою, також змінюється під впливом змін ринкового середовища. Хоча теоретичного опрацювання матеріалу щодо компетентнісного підходу є доволі багато, проте саме досліджень щодо його практичного застосування доволі мало, що і спричиняє необхідність подальших досліджень його практичних умов реалізації.

Література:

1. Головань М.С. Компетентність і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М.С. Головань [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5DRTMjT_Vj8J:dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/111/1/Holovan_3.pdf+&cd=12&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.
2. Кубенко І.М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті / І.М. Кубенко // Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою». – 2010. – № 1. – С. 1–13.
3. Леонтян М.А. Поняття «компетентність» і «компетентність» у теорії освіти / М.А. Леонтян // Наукові праці. Педагогіка. – 2012. – Вип. 176. – Т. 188. – С. 73–75.
4. Стаднійчук І.П. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх техніків-механіків / І.П. Стаднійчук // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – Вип. 5(42). – С. 162–165.
5. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4.

6. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pedlib.ru/Books/5/0306/5_0306-8.shtml#book_page_top.
7. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pedlib.ru/Books/3/0389/3_0389-6.shtml#book_page_top.
8. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании / А.Г. Бермус // Эйдос. – 2005. – 10–12 сентября [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.html/>.
9. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті / М. Рудь // Вісник Львівського університету. – 2006. – Вип. 21. – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kp5Z_pERf70J:prima.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/21_1/10_rud.pdf+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.
10. Пометун О.І. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті / О.І. Пометун // Історія в школах України. – 2007. – № 6. – С. 9.
11. Чайка В.М. Реалізація компетентнісного підходу в системі підготовки майбутнього вчителя / В.М. Чайка // Шляхи модернізації вищої освіти у контексті євроінтеграції : матеріали регіонального науково-практичного семінару ; за заг. ред. Г.В. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 21–26.
12. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2 (63). – С. 27–31.
13. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя / В. Химинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

14. Логвінова Я. Обґрунтування сутності компетентнісного підходу в освіті у працях українських і вітчизняних учених / Я. Логвінова // Порівняльно-педагогічні студії – 2011. – № 3–4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:TqCEAKFwSloJ:pps.udpu.org.ua/article/view/File/18633/16377+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.
15. Окуловський О.І. Компетенції і компетентнісний підхід в навчанні / О.І. Окуловський // Молодий вчений. – 2012. – № 12. – С. 499–500.
16. Клак І.С. Теоретичні засади компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти / І.С. Клак // Вісник. – 2015. – № 124 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:m1nzp R94E_gJ:visnyk.chnpu.edu.ua/%3Fwpfb_dl%3D11+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua.
17. Панфілов Ю. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи / Ю. Панфілов, Б. Фурманець // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2017. – Вип. 3. – С. 55–67.

Беляева Н.С. Умовия реалізації компетентного підходу на підприємствах торгівлі

Анотація. В статті досліджена взаємозв'язок між поняттями «компетентність» і «компетентнісний підхід». Сформована трохстороння взаємозв'язок компетенцій. Досліджена еволюція підходів к рассмотрению понятия «компетентный подход» различными учеными. Построена схема общего подхода к реализации компетентного подхода на предпри-

ях торгівлі. Рассмотрена действенность предложенной схемы в практическом аспекте. Предложена вариативность рассмотрения блока «Подготовка» в схеме реализации компетентного подхода на предприятиях торговли.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентный подход, компетентный специалист, квалификация, soft skills, hard skills, предприятие торговли.

Bieliaieva N.S. Conditions of the Competence Approach Implementation at Trade Enterprises

Summary. The article explores the relationship between the concepts of “competence” and “competence approach”. Three-sided interrelation of competences is formed. The evolution of views to the consideration of the “competence approach” concept by various scientists is studied. The scheme of the general approach to the implementation of the competence approach at the trading enterprises is constructed. The effectiveness of the proposed scheme from the practical aspect is considered. Variability of consideration of the block “Preparation” in the scheme of realization of the competence approach at the trade enterprises is offered.

Keywords: competences, competence, competence approach, competent specialist, qualification, soft skills, hard skills, enterprise of trade.